

<https://helda.helsinki.fi>

Stonehenge, druidit ja kulttuurinen muisti

Bergholm, Alexandra

2018

Bergholm , A 2018 , ' Stonehenge, druidit ja kulttuurinen muisti ' , Uskonnotutkija ,
Vuosikerta. 7 , Nro 1 . <https://doi.org/10.24291/uskonnotutkija.v7i1.71205>

<http://hdl.handle.net/10138/240064>

<https://doi.org/10.24291/uskonnotutkija.v7i1.71205>

cc_by_nc

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Stonehenge, druidit ja kulttuurinen muisti

Alexandra Bergholm
Helsingin yliopisto

UNESCO:n maailmanperintökohteisiin kuuluvan Stonehengen megaliittisen kivikehän alkuperää ja käyttötarkoitusta on historian kuluessa yritetty selittää mitä moninaisimmin tavoin. Tämän artikkelin tarkastelun kohteena ovat 1600-luvun alkupuolelta lähtien suosioon nousseet teorit, joissa monumentti on pyritty yhdistämään kelttien uskonnollisiin asiantuntijoihin, druideihin. Artikkelissa jäljitetään näiden tulkintojen lähtökohtia ja kehitystä historiallisen lähdeaineiston avulla hyödyntämällä analyysin teoreettisena työkaluna kulttuurisen muistin käsitettä. Analyysi havainnollistaa miten Stonehengeen ja druideihin liitetyt käsitykset ovat vuosisatojen aikana muotoutuneet osaksi kollektiivista käsitystä Britannian kansallisesta menneisyydestä ja identiteetistä. Tästä näkökulmasta artikkeli osallistuu myös laajempiin ajankohtaisiin keskusteluihin kulttuuriperinnön omistajuudesta sekä Stonehengen kaltaisten esihistoriallisten muinaisjäänteiden moniajallisuudesta.

Johdanto

Elokuussa 1905 noin seitsemänsadan valkoisiin kaapuihin ja tekopartoihin sonnustautuneen mieshenkilön ryhmä kokoontui Salisburyssä Etelä-Englannissa sijaitsevan Stonehengen megaliittisen monumentin luona rituaalista toimitusta varten, jonka tarkoituksena oli vihkiä liki kolmesataa uutta kokeilusta The Ancient Order of Druids –järjestön (AOD) jäseniksi. Yhteisen ruokailun ja torvisoittokunnan esiintymisen jälkeen kokelaat saatettiin silmät sidottuina kivikehän keskelle, jossa he vanhoivat uskollisuudenvalansa seremoniaa johtaville arkkidruideille ja vastaanottivat ikivihreän lehvän druidismin symbolina. Satojen utelioiden sivustakatsojien edessä järjestetty useita tunteja kestänyt tilaisuus päättyi virvoketarjoiluun, johon aikalaislehdistön mukaan kuului teen lisäksi myös ”neljää eri laatua mitä parhaimpia kakkuja”. (Hutton 2009, 321.)

Vapaamuurareiden loossitoiminnan pohjalta järjestäytyneet druidiveljeskunnat olivat saaneet jalansijaa brittiläisessä yhteiskunnassa jo 1700-luvulta lähtien, mutta kyseinen seremonia toi modernin druidismin näkyvällä tavalla myös laajemman yleisön tietoisuuteen. Aiemmin suljettujen ovien takana toimitetun initiaatorituaalin järjestäminen juuri Stonehengessä muutti tapahtuman julkiseksi performanssiksi, jonka avulla AOD pyrki vahvistamaan mielikuvaa Stonehengestä erityisesti druidien pyhänä paikkana sekä korostamaan liikkeen historiallista merkitystä englantilaisten yhteisen kulttuuriperinnön vaalijoina. Vain muutama vuosi myöhemmin muut vastaavat yhteisöt seurasivat AOD:n esimerkkiä ja alkoivat myös keskittää tärkeimpiä rituaalejaan Stonehengeen. Tämä vakiinnutti perinteen, joka on eri muodoissa jatkunut elinvoimaisena aina nykypäivään asti. (Hutton 2009, 393–399; Cresswell 1996, 72–80.)

Modernien druidien aktiivinen toiminta Stonehengessä kattaa vain lyhyen ajanjakson monumentin yli nelituhatuotisessa historiassa, mutta ajatus druidien ja Stonehengen välisestä erityislaatuudesta suhteesta on 1700-luvun druidiveljeskuntiakin varhaisempi. Esittelen seuraavassa, minkälaisista elementeistä tämä traditio on historian kuluessa rakentunut sekä mitkä osatekijät ovat edesauttaneet sen muodostumista osaksi kollektiivista käsitystä Britannian kansallisesta menneisyydestä. Hyödynnän tarkasteluani ohjaavana teoreettisena apuvälineenä muun muassa Jan ja Aleida Assmannin, Maurice Halbwachs'n sekä Pierre Nora'n kehittämää kulttuurisen muistin käsitettä, joka korostaa menneisyyden muistamisen sosiaalista ulottuvuutta sekä jaetun historiakäsityksen merkitystä yksilöllisten ja yhteisöllisten identiteettien rakennusprosesseissa (ks. esim. Assmann 2006; Halbwachs 1980; Nora 1989).¹ Tämän laajemman viitekehyksen puitteissa lähestyn Stonehengen ja druidien ympärille kehittynyttä traditiota esimerkkinä siitä, miten moninaisista menneisyyden merkityksellistämisen tavoista Stonehengen kaltaiseen esihistorialliseen monumenttiin kiinnittyvän historiakulttuurin kerrokset muodostuvat (Bender 1995; Holtorf 1996; White 2016).

Artikkelin aluksi luon katsauksen varhaisimpaan kirjalliseen lähdeaineistoon, jonka perustalle ajatus Stonehengestä pyhänä paikkana on osaltaan rakentunut. Tämän jälkeen keskityn 1600-luvulla heränneen antikvaarisen kiinnostuksen synnyttämiin tulkintoihin, jotka seuraavien vuosisatojen aikana nostivat sekä druidit että Stonehengen osaksi Britannian kansallista historiankirjoitusta. Lopuksi käsittelen lyhyesti vielä viimeaikaisia keskusteluita liittyen druidien ja muiden niin kutsuttujen vaihtoehtokulttuurien edustajien toimintaan Stonehengessä. Tuomalla historiallisen tarkastelun nykypäivään asti pyrin havainnollistamaan, miten kulttuurisen muistin käsite voi auttaa paremmin jäsentämään erilaisia kollektiivisen historiatietoisuuden ulottuvuuksia, jotka usein asettuvat jännitteeseen suhteeseen tutkijoiden sekä erilaisten virallisten tahojen näkemysten kanssa.

Esihistorialliset monumentit tutkimuksen ja tulkinnan kohteena

Stonehengen kivikehä on osa laajempaa seremoniallista tai rituaalista maisemaa, jossa varhaisimmat viitteet ihmisten toiminnasta on ajoitettu mesoliittiselle kivilaudelle noin vuoteen 8000 eaa. Hautakumpujen ja muiden esihistoriallisten monumenttien suurta määrää Stonehengeä ympäröivällä alueella on yleisesti pidetty osoituksena siitä, että paikka on ollut poikkeuksellisen merkityksellinen eri ihmisryhmille vuosituhansien ajan.² Arkeologisen tiedon valossa myös Stonehengen rakentaminen on ollut pitkäkestoinen ja monivaiheinen prosessi, jonka jatkaminen yhtäjaksoisesti noin vuosien 3000 ja 1600 eaa. välillä on vaatinut yhteisöiltä huomattavan määrän resursseja. Selitystä sille, miten ja mitä tarkoitusta varten monumentti on alun perin pystytetty, tai miksi sen ylläpitäminen näyttää verrattain äkkinäisesti päättyneen, ei ole kyetty varmuudella antamaan. (Urban & Schortman 2012, 143–178.)

¹ Esimerkiksi Assmannin käyttämä termi kulttuurinen muisti on hyvin lähellä kollektiivisen ja sosiaalisen muistin käsitettä. Muistitutkimuksessa kehitettyjä teoreettisia näkökulmia on viime vuosikymmeninä hyödynnetty paljon myös uskonnotutkimuksessa (ks. lisää Sakaranaho 2011). Hyvän katsauksen muistin, kulttuuriperinnön ja identiteetin tematiikkaan antropologisesta näkökulmasta tarjoaa Macdonald 2013.

² Kyseiseen UNESCO:n maailmanperintökohteeksi luokiteltuun noin 40 kilometrin laajuiseen alueeseen kuuluu Stonehengen lisäksi myös Aveburyn kivikehä, joka on kooltaan Stonehengeä suurempi, mutta säilynyt vain osittain. Alueesta käytettyä seremoniallisen tai rituaalisen maiseman (*ceremonial/ritual landscape*) käsitettä on arkeologiassa kritisoitu muun muassa rituaalin määritelmän häilyvyydestä sekä siitä, että termi palvelee ennen kaikkea kulttuuriperinnön popularisoinnin ja kaupallistamisen tarpeita (Robb 1998). Maiseman käsitteen monitahoisuudesta eri tieteenalojen tutkimuksessa ks. myös Knapp & Ashmore 1999, Bender 1995 sekä muut artikkelit kyseisissä toimitetuissa kokoelmissa.

Cornelius J. Holtorfin mukaan (1996) Stonehengen kaltaisten megalittisten rakennelmien merkitys monumentteina perustuu ennen kaikkea niiden pysyvyyteen ja näkyvyyteen, jota voidaan pitää tarkoituksellisen suunnittelun tuloksena. Monumenttien funktio erityisinä muistin paikkoina (Nora 1989) liittyy siten erottamattomasti niiden kykyyn välittää viestejä tuleville sukupolville vielä kauan alkuperäisen pystyttämisaikojen jälkeen. Holtorf esittää, että tämän jatkuvuuden ymmärtämiseksi olisi välttämätöntä luopua ajatuksesta, että megalittien alkupe-
räinen, 'autenttiseksi' katsottu merkitys olisi historiallisessa mielessä absoluuttisesti erotet-
tava myöhemmistä mielikuvista tai käsityksistä, joita niihin on ajan kuluessa liitetty. Sen sijaan jokainen tulkinta antaa monumentille ikään kuin 'uuden alun' ja samalla tuottaa aina uusia mer-
kityksiä, joiden puitteissa historiallinen pysyvyys ja muistaminen jäsentyvät eri tavoin:

[A]rchaeologists may hope that their work will contribute to the lasting conserva-
tion of archaeological monuments and simply make them stay the way they are. Similarly, local politicians develop megaliths as sightseeing destinations and see them not only as symbols of a local or regional identity but also as important loca-
tional factors for the regional economy. 'New-age' travelers enjoy megaliths as an
eternal source of spiritual inspiration, hoping that they can change our conscious-
ness. For school teachers, megaliths are visual teaching aids that will help current
and future generations of pupils to develop an awareness of history. Amateur ar-
chaeologists study even more details about such sites, hoping that it will still con-
tain enough mysteries to keep future amateurs occupied. In all these cases, mega-
liths are once again valued as mnemonics for the future. Even if the actual stones
are not altered, their meaning and hence their perceived character can change
drastically. (Holtorf 1996, 130–131.)

Holtorfin tavoin myös antropologi Barbara Bender on korostanut, että megalittien kaltaiset monumentit ovat aina poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen intressien kohtauspaiikkoja. Monumenttien lisäksi myös niiden ympäristö muodostuu usein yhteiskunnallisten ja sosiaalis-
ten valtasuhteiden näyttämöksi. Omassa Stonehengeä koskevassa tutkimuksessaan Bender on
hyödyntänyt hegemonisen diskurssin käsitettä analysoidakseen erilaisia toimintamalleja ja
kielenkäytön tapoja, joilla valtaa pitävät tahot ovat eri aikakausina pyrkineet määrittelemään
kenellä on 'oikeus' monumenttiin. Tästä näkökulmasta hän kritisoi erityisen voimakkaasti toi-
menpiteitä, joilla Stonehengen määrittelemisen kansalliseksi kulttuuriperinnöksi sekä siirtä-
minen English Heritagen ja National Trustin hallintaan on jähmettänyt monumentin muinais-
jäännökseksi, jonka menneisyydessä sen enempää kuin nykyhetkessä tai tulevaisuudessakaan
ei ole tilaa vaihtoehtoisten tulkintojen moninaisuudelle. (Bender 1995; ks. myös Smith 2006.)

Ajatusta esihistoriallisten monumenttien ja muiden menneisyyden jäänteiden moniajallisuus-
desta on viime vuosikymmeninä sovellettu etenkin kansallisten identiteettien ja ideologioiden
tutkimuksessa (esim. Dietler 1998; Harvey 2003; Graham & Howard 2008; Díaz-Andreu &
Champion 2014). Kysymys tiettyjen luonnonympäristöjen ja paikkojen 'symbolisesta pää-
omasta' on olennainen myös uskontotieteellisesti, sillä se avaa kiinnostavia näköaloja muun
muassa myytin ja historian suhteeseen sekä eletyn ja koetun ympäristön rooliin yksilöiden ja
yhteisöjen maailmankuvan rakentumisessa (ks. esim. Knapp & Ashmore 1999; Olson ym. 2013;
Kolen 2009). Stonehengen tapauksessa sekä monumentin tunnettuus että siihen liittyvän his-
toriallisen lähdeaineiston runsaus tarjoavat erityisen hedelmällisen lähtökohdan erilaisten
kulttuurisen muistin prosessien tarkastelulle. Britannian kansallisessa historiankirjoituksessa
Stonehenge on keskiajalta lähtien ollut osa suurempaa kertomusta, jossa kansallinen ja uskon-

nollinen identiteetti ovat kietoutuneet erottamattomasti yhteen (Harvey 2003; 2008). Seuraavassa esittelen tarkemmin, miksi juuri druidien merkitys on tässä kertomuksessa muodostunut niin keskeiseksi.

Stonehenge varhaisimmissa kirjallisissa lähteissä

Kun ensimmäiset maininnat Stonehengestä kirjattiin historiallisiin tekstilähteisiin 1100-luvun alkupuolella, monumentti oli aikalaishistorioitsijoille monessa suhteessa yhtä arvoituksellinen kuin se on tänäkin päivänä.³ Tämä käy hyvin ilmi Lincolnin arkkidiakoni Henry of Huntingdonin noin vuonna 1130 kirjoittamasta teoksesta *Historia Anglorum* (I.7), jossa Stonehengen viitataan yhtenä Britannian neljästä ihmeestä:

There are four things in England which are very remarkable [...] The second is at Stonehenge [Stanenges], where stones of extraordinary dimensions are raised as columns, and others are fixed above, like lintels of immense portals; and no one has been able to discover by what mechanism such vast masses of stone were elevated, nor for what purpose they were designed.⁴ (Forester 1853, 7.)

Kuvaukset erilaisista poikkeuksellisina tai yliluonnollisina pidetyistä luonnonmuodostelmista olivat vakiintuneet osaksi keskiaikaista historiankirjoitusta jo varhain. Vastaavan kaltainen lista sisältyi muun muassa walesiläisen Nenniuksen 800-luvun alkupuolella laatimaan *Historia Brittonum* –teokseen (VII.67–76), joka toimi tärkeänä lähteenä ja esikuvana Henrylle ja hänen aikalaisilleen (Anon, 1830).⁵ Vaikka Henry ei osaltaan pyrkinyt antamaan selitystä sille, mikä monumentin alkuperäinen tarkoitus oli mahdollisesti ollut, vain muutama vuosi myöhemmin Geoffrey of Monmouth tarjosi vastauksen tähän kysymykseen omassa pseudohistoriallisessa teoksessaan *Historia Regum Britanniae* (VIII.10–12). Geoffrey'n mukaan 400-luvulla elänyt kuningas Aurelius Ambrosius oli halunnut pystyttää ennennäkemättömän muistomerkin pakanallisten saksien petoksen uhriksi joutuneille ylimystön jäsenille. Paikalliset puusepät ja muurarit eivät kuitenkaan kyenneet sitä toteuttamaan, joten apuun kutsuttiin velho Merlin,⁶ joka kehotti kuningasta lähettämään miehensä hakemaan monumentin rakennusaineet Irlannista:

³ Ajoittain on esitetty, että varhaisin kirjallinen viite Stonehengen esiintyisi ensimmäisellä vuosisadalla kirjoittaneen Diodorus Sisilialaisen *Bibliotheca historica* –teoksessa (II.47). Tekstissä Diodorus mainitsee pyöreän tai kupolimaisen 'Apollon temppelin', jonka sanottiin sijainneen hyperborelalaisten maassa Galliasta pohjoiseen. Ks. Chippindale 1983, 83; Piggott 1968, 93–94.

⁴ *Quatuor autem sunt que mira uidentur in Anglia [...] Secundum est, apud Stanenges; ubi lapides mire magnitudinis in modum portarum eleuati sunt, ita ut portae portis superpositae uideantur. Nec potest aliquis excogitare qua arte tanti lapides adeo in altum eleuati sunt uel quare ibi constructi sunt.* (Arnold 1879, 12.) Tekstissä käytetty muinaisenglannin kielestä johdettu nimitys Stanenges muodostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen tarkoittaa kiiveä (*stān*) ja jälkimmäinen joko riippumista (*hencg*, engl. *hinge*) tai mahdollisesti hirsipuuta (*hen(c)gen*, engl. *gal-lows*) (ks. esim. Chippindale 1983, 20–21). Nykykielessä *henge* on vakiintunut arkeologisessa merkityksessään tarkoittamaan Stonehengen kaltaista esihistoriallista monumenttia, jota ympäröi kaivanto ja maavalli.

⁵ Monet Nenniuksen henkilöllisyyteen ja tekstin kirjoittajaan liittyvät kysymykset ovat kiistanalaisia. On myös esitetty, että kyseinen Britannian ihmeitä käsittelevä osuus ei olisi ollut osa alkuperäistä tekstiä, vaan liitetty siihen vasta hieman myöhemmin. Henryn aikana kyseinen teksti oli kuitenkin jo vakiintunut osaksi Nenniuksen teoksena pidettyä kokonaisuutta. Ks. lisää esim. Dumville 1975.

⁶ Merlinin hahmo oli pitkälti Geoffrey'n mielikuvituksen tuotetta. Geoffrey hyödynsi hahmon luomisessa muun muassa varhaista walesilaista tarinaperinnettä. *Historian* lisäksi Merlin esiintyi myös kahdessa muussa Geoffrey'n teoksessa, joista ensimmäinen, *Prophetiae Merlini* (c. 1130–35), tuli myöhemmin osaksi *Historiaa*. Teksteistä myöhempi, *Vita Merlini*, on ajoitettu noin vuoteen 1150.

If you are desirous [...] to honour the burying-place of these men with an everlasting monument, send for the Giant's Dance, which is in Killaraus, a mountain in Ireland. For there is a structure of stones there, which none of this age could raise, without a profound knowledge of the mechanical arts. They are stones of a vast magnitude and wonderful quality; and if they can be placed here, round this spot of ground, they will stand for ever. [...] They are mystical stones, and of a medicinal virtue. The giants of old brought them from the farthest coast of Africa, and placed them in Ireland, while they inhabited that country. Their design in this was to make baths in them, when they should be taken with any illness. For their method was to wash the stones, and put their sick into the water, which infallibly cured them. With the like success they cured wounds also, adding only the application of some herbs.⁷ (Thompson 1999, 133.)

Aureliuksen joukot lähtivät välittömästi Irlantiin, mutta yrityksistään huolimatta eivät saaneet miesvoimin kiviä liikutettua. Lopulta Merlin yliluonnollisilla kyvyillään auttoi joukkoja siirtämään kivet laivoihin ja perillä myös pystytti monumentin itse uudelleen, täsmälleen samassa muodossa kuin se oli alun perinkin ollut. (Thompson 1999, 134–136.)

Legendaarisen kuningas Aureliuksen avulla Geoffrey tarjosi monumentille ensimmäistä kertaa tarinan, joka korosti Stonehengen erityislaatuista merkitystä yhteisesti jaetun menneisyyden symbolina. Tämä merkitsi myös alkua prosessille, jonka myötä monumentti tuli seuraavien vuosisatojen kuluessa yhä vahvemmin liitettyä osaksi Britannian kansallista historiankirjoitusta sekä kulttuurisen identiteetin rakennusprosessia (vrt. Smith 2006; McDowell 2008). Geoffrey'n versio tapahtumien kulusta säilyi aina 1600-luvun alkupuolelle asti laajalti hyväksyttynä selityksenä sille, miten ja miksi Stonehenge oli alkujaan rakennettu (Chippindale 1983, 24–28). Yhteys arturaanisen kertomusperinteen tunnetuimpiin hahmoihin kuuluvaan velho Merliniin tarjosi runsaasti aineksia historiankirjoituksen, taitteen ja tarinaperinteen tarpeisiin, mutta Geof-

Kuva 1: Merlin pystyttämässä Stonehengeä, British Library MS Egerton 3028, 1300-luku.

⁷ Si perpetuo opere sepulturam virorum decorare volueris, mitte pro chorea gigantum, quae est in Killarao monte Hyberniae. Est etenim ibi structura lapidum, quam nemo liujus aetatis construeret, nisi ingenium artem subvectaret. Grandes sunt lapides, nee est aliquis cujus virtuti cedant: qui si eo modo quo ibi positi sunt, circa plateam locabuntur, stabunt in aeternum. [...] Mystici sunt lapides, et ad diversa medicamenta salubres. Gigantes olim asportaverunt eos ex ultimis finibus Africae, et posuerunt in Hybernia, dum eam inhabitarent. Erat autem causa, ut balnea intra illos conficerent, cum infirmitate gravarentur. Lavabant namque lapides, et intra balnea diffundebant: unde aegroti curabantur. Miscebant etiam cum herbarum confectionibus, unde vulnerati sanabantur. (Schultz 1854, 109.)

freyn ansiosta myös käsitys Stonehengen kivien maagisista voimista tuli lähtemättömästi osaksi paikkaan liitettyä folklorea. 1600–1700-luvun vaihteesta säilyneissä maininnoissa kerrotaan muun muassa paikallisten asukkaiden heittäneen kivistä tehtyä jauhetta kaivoihin sammakoiden häätämiseksi sekä hoitaneen sillä myös märkiviä haavoja (Grinsell 1976). Kivien parantaviin ominaisuuksiin liittyvien uskomusten elinvoimaisuus on kiinnostavalla tavalla yhä edelleen nähtävissä myös modernin uususkonnollisuuden kentällä, jossa rakennukseen käytetyllä kivilaadulla ja siitä valmistetuilla 'kristalleilla' sanotaan olevan monenlaisia hyvinvointia edistäviä terveysvaikutuksia (esim. Crystal Age 2018).⁸

Hautamonumentista druidien temppeliksi

1600-luvulla esihistoriallisten muinaismuistojen tutkimuksesta kiinnostuneet antikvaarit olivat renessanssin ja humanismin aatteellisen perinnön jatkajia, joiden pyrkimys menneisyyttä koskevan empiirisen tiedon tuottamiseen ennakoivalistuksen ajan rationaalisuuden ihanteita sekä arkeologisen tieteellisen tutkimuksen tiedonintressejä. Harrastelijamaisen uteliaisuuden synnyttämät teoriat heijastelivat tyypillisesti yksilöiden henkilökohtaisia, usein hyvinkin eksentrisiä, käsityksiä menneisyyden luonteesta, mutta kiinnittyivät samalla vahvasti myös oman aikansa maailmankuvaan kuuluneisiin ennakko-oletuksiin. (Ks. esim. Piggott 1989, 13–35; Peltz & Myrone 1999; Vine 2010.)

Kansallisessa historiankirjoituksessa Brittein saaria asuttaneiden kansojen vaiheita oli varhaiskeskiajalta lähtien pyritty asettamaan osaksi jumalallista pelastushistoriaa sekä Raamatun erehtymättömän ilmoituksen määrittämää kronologiaa. Jo Nenniuksen edeltäjä, 700-luvun alkupuolella kirjoittanut kunnianarvoisa Beda, oli vaikutusvaltaisessa Englannin kansan kirkkohistoriassaan (*Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*) tarjonnut brittien esi-isille sukupuun, jonka juuret ulottuivat muinaisen Troijan kautta aina Nooan asti (Chippindale 1983, 20). Omissa teorioissaan antikvaarit täydensivät tätä raamatullisen viitekehyksen ja myyttisen pseudohistorian pohjalta rakentunutta kuvaa Britannian varhaishistoriasta etenkin antiikin kirjoittajien kuvauksilla mantereella asuneiden kelttiläisten kansojen kulttuurista ja uskonto-perinteestä.⁹ Näistä samoista lähteistä he ammensivat myös tietonsa druideista, kelttien uskonollisista asiantuntijoista, joita koskevia mainintoja esiintyi sekä kreikkalaisilta että roomalaisilta säilyneissä teksteissä kolmannelta vuosisadalta eaa. aina ajanlaskun ensimmäisille vuosisadoille asti (Piggott 1991, 123–127).¹⁰

Antiikin kirjoittajille keltit edustivat klassisen maailman ulkopuolista vierasta toiseutta, jota he pyrkivät tulkitsemaan omista kulttuurisista lähtökohdistaan. Myös druideja käsitteleviä tekstejä värittivät monet antiikin kirjallisessa traditiossa vakiintuneet stereotypiat, jotka yhtäältä korostivat kelttien uskonnonharjoituksen barbaarista luonnetta ja toisaalta loivat idealisoitua kuvaa druidien roolista ikaikaisten oppineisuuden ja filosofisen perinnön vaalijoina. (esim. Piggott 1991, 91–121; Hutton 2009, 1–30.) Tämän kaksijakoisen tulkintaperinteen vaikutus heijastui 1600–1700-lukujen antikvaariseen tutkimukseen, jossa keltteinä pidettyjä muinaisia

⁸ Kyseinen kivilaatu, diabaasi eli doleriitti, on vain yksi Stonehengen rakennusaineena käytetyistä kivilaaduista. Nimitys *Preseli (spotted) bluestone* viittaa kivien oletettuun alkuperään Walesissa nykyisen Pembrokeshiren alueella, noin 240 kilometrin päässä Salisburystä. Ks. Parker Pearson ym. 2015.

⁹ Piggott (1989, 129) huomauttaa, että ajatus yhtenäisestä kelttiläisestä kulttuuripiiristä vakiintui varsinaisesti vasta kielitieteellisen tutkimuksen myötä 1600–1700-luvun vaihteessa, jolloin myös muinaisiin britteihin (*Britons*) alettiin yleisemmin viitata keltteinä (*Celts*).

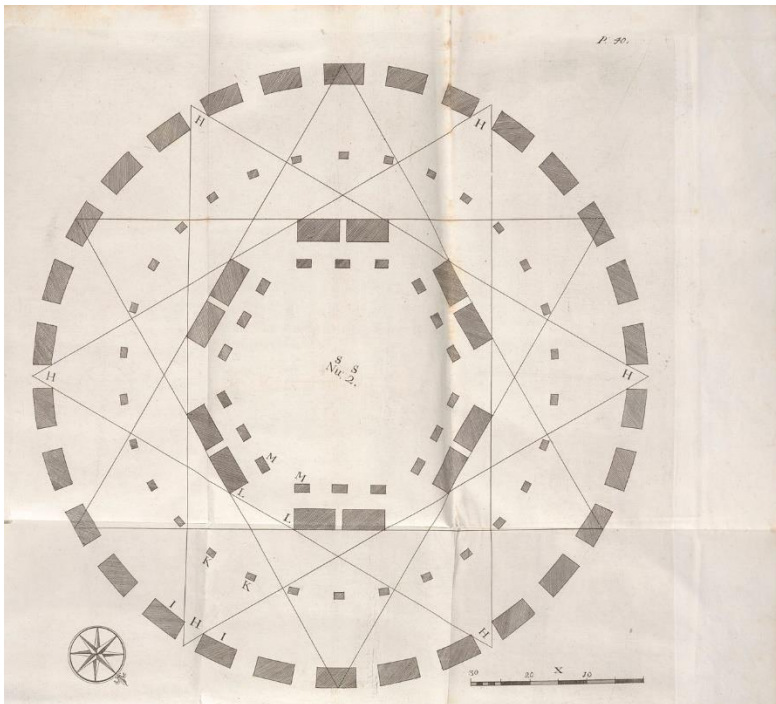
¹⁰ Kattavan suomenkielisen yleisesityksen druideista antiikista nykypäivään tarjoaa Sjöblom 2006.

brittejä verrattiin primitivismiin hengessä muun muassa Uuden maailman alkuperäiskansoihin (ks. Piggott 1989, 54–86; Olwig 2008, 84).

Yksi Britannian varhaisten asukkaiden alkukantaisuutta korostaneista kirjoittajista oli arkkitehti Inigo Jones, joka Penbroken jaarlin pyynnöstä suoritti 1600-luvun alkupuolella ensimmäisen yksinomaan Stonehengeen keskittyneen tutkimuksen. Teoksessaan Jones argumentoi, että esiroomalaisella kaudella eläneiden brittien kulttuuri oli kokonaisuudessaan niin kehittymättömyyttä, etteivät he mitenkään olisi kyenneet rakentamaan Stonehengen kaltaista monumenttia:

As for their manner of living, the Britons were then a savage and barbarous people, knowing no use at all of garments. Now, if destitute of the knowledge to even clothe themselves, much less of any knowledge had they to erect stately structures, or such remarkable works as Stoneheng. [...] Again, in other their civil customs they were no less rude and ignorant. [...] Now how can, in reason imagine, that any great knowledge, practice, or delight of Arts and Sciences, wherein the elegancy of Architecture consists, should be in use or esteem, amongst a people, wholly devoted (as I may so say) and given over to such barbarity? (Jones 1725, 5–6.)

Jonesin kritiikin kärki kohdistui nimenomaisesti näkemyksiin, joiden mukaan druidit olisivat kelttien uskonnollisina asiantuntijoina olleet vastuussa rakennelman pystyttämisestä.¹¹ Hän huomautti, etteivät antiikin lähteet missään maininneet kelteillä olleen temppeleitä tai muita pyhiä rakennuksia, jollaisena Jones itse monien aikalaistensa tavoin Stonehengeä piti. Lisäksi mikään antiikin auktoriteettien kuvauksissa ei Jonesin mukaan antanut ymmärtää, että kelttiläiset kansat olisivat hallinneet matematiikan, geometrian, aritmetiikan tai fysiikan kaltaisia tietoja ja taitoja, joita rakennuksen suunnittelun ja pystyttämisen voitiin katsoa edellyttävän. (Jones 1725, 3–4.)

Kuva 2: Inigo Jonesin laatima piirustus alkuperäisen Stonehengen mittasuhteista; Jones 1725, kuva 40.

Vaikka Jones oli näissä näkemyksissään täysin oikeassa, hänen oma tulkinsa monumentin alkuperästä asetti koko tutkimuksen kyseenalaiseen valoon. Asiantuntemustaan hyödyntäen Jones loi rakennelmasta rekonstruktion, joka mittasuhteiltaan vastasi yksityiskohtaisesti roomalaisten temppelien arkkitehtuurin periaatteita, mutta samanaikaisesti oli selvästi ristiriidassa sen kanssa mitä monumentista oli todellisuudessa yhä nähtävissä (Chippindale 1983, 48–61).

¹¹ Tämä Jonesin koko tutkimuksen peruslähtökohta on usein sivuutettu myöhemmässä tutkimuskirjallisuudessa, jossa Jonesin tutkimuksesta oman innoituksensa saanut John Aubrey esitellään tyypillisesti ensimmäisenä druidihypoteesin kehittäjänä. Ks. lisää Hutton 2009, 65–68.

Aikansa historiakäsityksen valossa Jonesin teoria Stonehengestä klassisen antiikin aikaisena rakennelmana oli yhtä todennäköinen kuin muutkin, joissa monumenttia oli yritetty ajoittaa liittämällä se roomalaisten lisäksi niin anglosakseihin, foinikialaisiin ja tanskalaisiinkin (Piggott 1989, 115). Nämä nykytietämyksen valossa hyvinkin erikoiselta vaikuttavat tulkinnat olivat omanlaisiaan ideologisia kannanottoja, joiden kaikkien pyrkimyksenä oli määrittää monumentin alkuperää suhteessa muihin kulttuureihin, joiden tiedettiin – tai toivottiin – olleen osallisena Britannian kansallisen historian jatkumossa (vrt. Harvey 2008). Pian Jonesin tutkimuksen ilmentymisen jälkeen kuitenkin oivallettiin, että kaikkien aikaisempien teorioiden ongelmana oli riittävän ajallisen perspektiivin puuttuminen – toisin sanoen se, että tulkinnoissa ei ollut rohjettu mennä historiankirjoista tuttuja kansoja kauemmaksi. Tämän uuden avauksen teki John Aubrey, joka esitti, että kirjallisten lähteiden sijaan vastausta esihistoriallisten monumenttien arvoitukseen tuli etsiä keskittymällä itse rakennelmiin, hyväksyen se mahdollisuus, ettei kaikkea niiden ymmärtämiseen tarvittavaa tietoa voinut löytää historiallisista teksteistä. ”These Antiquities are so exceeding old that no Bookes doe reach them”, hän kirjoitti vuonna 1685, ”so that there is no way to retrieve them but by comparative antiquitie, which I have writt upon the spot, from the Monuments themselves” (sit. Chippindale 1983, 68).

Aubrey ei pyrkinyt kyseenalaistamaan yleisesti hyväksyttyä käsitystä, että Stonehengen täytyi olla varhainen temppeli. Olennaista sen sijaan oli, että omien vertailevien tutkimuksiensa perusteella hän kykeni osoittamaan, ettei rakennelma itsessään ollut täysin poikkeuksellinen. Koska megalittisiä monumentteja esiintyi Englannin lisäksi myös Irlannissa, Skotlannissa ja Walesissa, eli roomalaisten valloittamien alueiden ulkopuolella, tämä todisti Aubreyn mukaan yksiselitteisesti niiden olevan esiroomalaista alkuperää:

The Romans had no Dominion in Ireland or in Scotland at least not far: therefore these Temples are not supposed to be built by them: nor had the Danes Dominion in Wales: and therefore we cannot presume [...] to have been Works of Them. But all these monuments are of the same fashion, and antique rudenesse: wherefore I conclude, that they were erected by the Britons: and were Temples of the Druids. (Sit. Piggott 1989, 114–115.)¹²

Aubreyn johtopäätöksen kannalta druidien rooli monumenttien rakentamisessa ei ollut ensisijaisen tärkeä. Kyseessä oli pikemminkin niiden ajoittamiseen liittynyt looginen välttämättömyys: jos kyseiset monumentit todellakin olivat vanhempia kuin niiden oli yleisesti oletettu olevan, silloin teoria niiden esiroomalaisesta alkuperästä täytyi väistämättä hyväksyä. Vastaa-vien rakennelmien yleisyys juuri kelttiläisten kansojen asuttamilla alueilla puolestaan osoitti, että temppeleiden täytyi liittyä druidien johdolla suoritettuihin uskonnollisiin menoihin.

Aubrey ei koskaan viimeistellyt aihepiiriä käsittelevää *Templa Druidum* -tutkielmaansa, joten se ei hänen omana elinaikanaan saavuttanut suurtakaan huomiota. Julkaisemattoman käsikirjoituksen perusteella hänen teoriansa päättyi tästä huolimatta lyhyenä mainintana William Camdenin *Britannian* vuonna 1695 ilmestyneeseen päivitettyyn laitokseen. Lisäys oli huomattava tunnustus Aubreyn näkemyksille ja edisti merkittävästi niiden vakiintumista osaksi aikansa virallista historiankirjoitusta. (Piggott 1989, 115.) Kelttiläiseen esihistoriaan nojaavilla tulkinnoillaan Aubrey loi osaltaan perustaa ajatukselle, että brittien esi-isät olivat muodostaneet kulttuurisesti ja etnisesti yhtenäisen kansan, jonka perintöä Stonehengen kaltaiset mui-

¹² Aubreyn tiedot koskien muualla sijainneita monumentteja eivät kuitenkaan perustuneet henkilökohtaisiin havaintoihin, vaan toisilta antikvaareilta saatuihin tietoihin (Chippindale 1983, 69).

naisjäänteet olivat (Harvey 2008, 24– 25). Stonehengen tieteellisen tutkimuksen kannalta Aubrey'n kiistatta merkittävimmäksi ansioksi jäi monumentin esihistoriallisen alkuperän todentaminen tavalla, joka rohkaisi myöhempiä antikvaareja etsimään vastausta megaliittien arvoitukseen empiirisesti: mittaamalla, kartoittamalla, havainnoimalla ja vertailemalla. Näistä lähtökohdista Stonehengeä kyettiin myös ensimmäistä kertaa tarkastelemaan osana laajempaa kokonaisuutta, jossa monumentin sijainnilla ja ympäröivän maiseman erityispiirteillä voitiin ajatella olevan merkitystä sen alkuperäisen käyttötarkoituksen ymmärtämisessä. (Haycock 1999; Chippindale 1983, 71–81.)

Jalot villit ja patriarkalaiset druidit

1700-luvun alkupuolella ajatus Britannian kelttiläisestä menneisyydestä sai vastakaikua taichoilta, joille esiroomalaisen ajan oletettu yhtenäiskulttuuri tarjosi rakennusaineista vastikään yhdistyneen kuningaskunnan yhteisen kansallisen identiteetin luomiseksi (Harvey 2003). Muinaisten monumenttien symboliarvoa määrittävät diskurssit jäsenyivät uudella tavalla historiallisessa tilanteessa, jossa jaettua käsitystä menneisyydestä tarvittiin vahvistamaan tunnetta kiinnittymisestä maahan ja kulttuuriin, jota yhtenäinen kansakunta voisi pitää 'omanaan' (vrt. Smith 2006, 16–17; McDowell 2008, 40–41; Olwig 2008, 84–85).

Poliittisten ja aatteellisten jännitteiden ja ristiriitojen leimaama ilmapiiri loi tilaa myös aiempaa positiivisemmalle kuvalle druideista 'jaloina villeinä', joiden uskonnon katsottiin primitiivisen barbaarisuuden sijaan edustaneen brittien yhteisten esi-isien alkuperäistä, puhtainta ja täydellisintä uskonnollisuuden muotoa (Piggott 1991, 150–152; Hutton 2007, 11–17). Yksi näkemyksen varhaisista puolustajista oli Henry Rowlands, joka teoksessaan *Mona Antiqua Restaurata* (1723) esitti druidien polveutuneen suoraan Nooasta ja säilyttäneen muuttumattomana samat opit ja käytänteet, jotka olivat olleet osa 'patriarkaalista teologiaa' vanhatestamentillisista ajoista lähtien. Kivikehien sijaan Rowlands tarjosi tästä näkökulmasta oman selityksensä toi-

senlaisille megaliittisille monumenteille, käytävähaudoille (engl. *dolmen*), jotka hänen mukaansa olivat alun perin toimineet druidien uhrimenojen suorittamiseen tarkoitettuina alttareina:

And therefore it is [...] that from the effects and visible monuments of this first religion, we are left to guess at the cause and quality of it. Of this sort of evidence we have one great altar of stone, of considerable bigness, [...] whereon the first-fruits of the place might be offered to God by those very first men who

Kuva 3: Dolmen käytävähauta, Pembrokeshire, Wales.

came into it. Though afterwards other such altars were erected for the religious worship and the performances of oblations and sacrifices in the several colonies of it, of which not a few remain standing here and there to this day. (Rowlands 1723, 47.)

Rowlandsin tulkinnassa 'druidien alttareilla' toimitetut uhrimenot olivat ennen kaikkea kiitolisuuden osoituksena suoritettuja ylistysuhreja, joiden esikuva löytyi Vanhasta Testamentista. Kuten Nooakin oli vedenpaisumuksen päättymisen jälkeen ensimmäisenä pystyttänyt Herralle uhrialttarin (1. Moos. 8:20), ja Jumala oli säättänyt Israelin kansalle lait uhrien toimittamista varten (esim. 3. Moos.), niin myös druidit olivat aikojen alussa Britannian maalle saapuessaan rakentaneet omat alttarinsa ylistääkseen Jumalaansa. Rowlandsin mukaan nämä 'alttarit' toimivat siten monumentteina sanan varsinaisessa merkityksessä: ne muistuttivat ihmisiä Raamatun myyttisen alkuaikaan sijoittuvista tapahtumista, luoden pysyvän yhteyden menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden välille (vrt. Holtorf 1996, 120).

Britannian kansallisessa narratiivissa druidien edustaman puhtaan uskonnollisuuden katsottiin ennakoineen protestanttista kristinuskoa (Harvey 2003, 478). Aikakauden uskonnollisessa tilanteessa patriarkaalisia druideja hyödynnettiin kuitenkin myös toisenlaisten ideologisten argumenttien edistämiseksi. Erityisesti järkiperäistä luonnonuskontoa kannattaneet deistit katsoivat, että vaikka druidit olivatkin pitäneet hallussaan alkuperäistä viisautta, uskonnonharjoituksen järjestäytyminen pappisluokan toimittamien riittien, seremonioiden ja uhrimenojen ympärille oli väistämättä merkinnyt uskonnon rappiota. (Almond 2000.) Muun muassa John Toland, intohimoinen deisti ja anglikaanisen kirkon vastustaja, kirjoitti vuonna 1718 druidien edustaneen täydellisintä pakanallisen papillisuuden muotoa vain siinä määrin kuin kaikki uskonnot oli alun alkaenkin tarkoitettu johdattamaan ihmisiä papiston ylläpitämän taikauskon ja valheellisten mysteerien pauloihin:

I do assure you [...] that no priesthood ever came up to perfection of the Druidical, which was far more exquisite than any other such system: as having been much better calculated to beget Ignorance and an Implicite disposition in the people, no less than to procure power and profit to the Priests, which is one grand difference between the true worship and the false. (Toland 1726, 8.)

Patriarkaalisten druidien merkittävimpänä puolestapuhujana tuli tunnetuksi William Stukeley, joka saatuaan käsiinsä kopion John Aubreyn *Templa Druidum* -tutkielmasta oli sen innoittamana aloittanut omat kenttätutkimuksensa Stonehengen ympäristössä 1720-luvun alussa. Myös Stukeley pyrki mittauksillaan ja laskelmillaan osoittamaan alkuperäisen monumentin olleen symmetrisen, mutta toisin kuin Jones, hän esitti, etteivät sen mittasuhteet vastanneet sen paremmin englantilaisia, roomalaisia kuin kreikkalaisiakaan järjestelmiä. Sen sijaan Stukeleyn määrittämää 'druidien kyynärää' lähimpänä oleva mittayksikkö oli hänen mukaansa löydettyvissä muinaisesta Egyptistä. Tämä oli yksi monista huomioista, jotka vakuuttivat Stukeleyn patriarkaalisten druidien osallisuudesta Stonehengen rakentamisessa, sillä se näytti osoittavan, että monumentin suunnittelun ja pystyttämisen edellyttämä viisaus oli tullut vielä antiikkiakin kauempaa:

We see here plain, natural, easy geometry, what we may call the first rudiment of art, deduc'd from common reason: but they that can find any Roman delicacy therein, must, I freely own, have a much nicer eye and taste, than I can pretend to.

The druids had, from patriarchal times, made their altars or temples of rude unpolish'd stones. But now hearing, probably from Phoenician traders, of the glories of Solomon's temple, at least of other temples made artfully in imitation of it [...] they thus made a small approach to square scantlings and stones wrought. And this seems to have been the first and the last work of theirs of this kind, that I can hear of, either in the Britanic isles, or on the continent. (Stukeley 1740, 16–17.)

Tutkimuksen edetessä Stukeleyn huomio keskittyi monumenttien sijasta yhä enemmän vain druideihin, joiden puhtaassa patriarkalisessa uskonnossa Stukeley näki yhtymäkohtia ennen kaikkea oman anglikaanisen kirkkonsa oppeihin. Kun hänen teoksensa *Stonehenge: A Temple Restor'd to the British Druids* viimein ilmestyi vuonna 1740, siitä oli tullut osa moniosaista tutkielmien sarjaa "Patriarchal CHRISTIANITY: OR, A Chronological HISTORY OF THE Origin and Progress of True Religion, and of Idolatry". Lainaus teoksen esipuheesta osoittaa, kuinka alun perin arkeologisen tiedonintressin määrittämä tutkimustavoite oli tässä siirtynyt jo täysin taka-alalle:

My intent is (besides preserving the memory of these extraordinary monuments, now in great danger of ruin), to promote, as much as I am able, the knowledge and practice of ancient and true Religion, to revive in the minds of the learned the spirit of Christianity, nearly as old as the Creation, which is now languishing among us; to restore the first and great Idea of the Deity, who has carry'd on the same regular and golden chain of Religion from beginning to this day; to warm our hearts into

that true sense of Religion, which keeps the medium between ignorant superstition and learned free-thinking [...] which is no where upon the earth done, in my judgment, better than in the Church of England. (Stukeley 1740, Preface)

Kuva 4: William Stukeleyn omakuva druidi Chyn-donaxina (Stukeley 1740, Preface).

Stukeleyn rakentama kuva druideista oli omalaa-tuinen yhdistelmä Raamatun, historiallisten läh-teiden, henkilökohtaisen uskonnollisen va-kaumuksen ja mielikuvituksen pohjalta tehtyjä tulkintoja, joihin ajatus Stonehengestä muinaisten oppineiden rakentamana seremoniallisena kes-kuksena sopi saumattomasti. Myöhemmässä tut-kimuksessa on usein esitetty, että Stukeleyn into-himoinen omistautuminen patriarkalaisen drui-dismin elvyttämiseksi vaikutti olennaisesti hänen tutkimuksensa tieteellisyyteen sekä hämärsi rajaa todellisuuden ja fantasian välillä hänen henkilö-kohtaisessa elämässään (esim. Chippindale 1983, 82–83; Harvey 2003, 478–480; vrt. Hutton 2007, 86–88). Tästä huolimatta yksikään toinen Stuke-leyn aikalainen ei omalla työllään onnistunut yhtä kauaskantoisesti vaikuttamaan suuren yleisön kä-sityksiin Stonehengen ja muiden megaliittisten muinaisjäänteiden luonteesta. Stuart Piggottin mukaan oli pitkälti Stukeleyn ansiota, että druidit temppeleineen ja uhrialttareineen tulivat osaksi

niin paikannimistöjä, kirjallisuutta kuin kuvataidettakin. 1800-luvulle tultaessa yhteys druidien ja Stonehengen välillä oli jo niin laajalti hyväksytty, etteivät edes tieteellisen tutkimuksen edistysaskeleet onnistuneet sitä helposti horjuttamaan. (Piggott 1989, 150–159.)

Kenen Stonehenge?

Antikvaarien 1600–1700-lukujen kuluessa muotoilemat teoriat edustivat pääasiallisesti koulu-
tetun älymystön näkemyksiä, joiden levinneisyys alempien yhteiskuntaluokkien parissa oli hy-
vin rajallista (vrt. Harvey 2008, 25). Kun lisääntynyt kiinnostus Stonehengeä kohtaan alkoi
1800-luvulla houkutella Salisburyyn harrastelijoiden ja tutkijoiden lisäksi yhä enemmän myös
matkailijoita, monumentilla ei kuitenkaan vielä nähty olevan erityistä arvoa muinaisjäänteinä:
vierailijat kiipeilivät monumentin päällä, kaiversivat puumerkkejään kiviin ja naputtelivat
niistä vasaroillaan palasia kotiin viemisiksi siinä määrin, että ennen pitkää kysymys monumen-
tin suojelusta muodostui yhä tärkeämmäksi (Chippindale 1983, 157–161).

Britannian voimakkaasti jakautuneessa yhteiskunnassa aloitteet muinaisjäänteiden suojele-
miseksi ja restauroimiseksi tulivat ylempien yhteiskuntaluokkien edustajien taholta, joista mo-
net olivat olleet aloitteellisia myös suojelua tukevien järjestöjen ja lainsäädännön edistämi-
sessä (Harvey 2008, 27–28; Smith 2006, 22–23). Stonehengen tapauksessa päätösvalta oli mo-
numentin ja sitä ympäröivän maa-alueen omistajalla Sir Edmund Antrobusilla, joka oli valmis
hyväksymään joitain toimenpiteitä suoranaisten vandalismin ehkäisemiseksi, mutta vastusti
muilta osin kaikkia monumentin suojelemiseksi esitettyjä suunnitelmia. Valtion yritys puuttua
tilanteeseen lainsäädännön keinoin johti useita vuosia kestäneeseen kiistaan, jossa eri tahojen
tieteelliset, taloudelliset ja poliittiset intressit olivat räikeässä ristiriidassa (Bender 1995, 264–
266). Joulukuussa 1900 yhden Stonehengen pystypaasista kaaduttua tuulen voimasta Sir Ed-
mund päätti viimein rajoittaa pääsyä kivikehän läheisyyteen aitaamalla sitä ympäröivän alueen
sekä alkamalla periä vierailijoilta pääsymaksua. Ratkaisua kritisoihtiin yhtäältä paikallisen vä-
estön maannautinto-oikeuksien rikkomisesta ja toisaalta kansallisena kulttuuriperintönä pide-
tyn monumentin hallinnoimisesta yksityisomaisuuden tavoin. Pääsymaksua arvostelivat kii-
vaasti myös druidiveljeskuntien jäsenet, jotka kokivat sen loukkaavan oikeuttaan harjoittaa us-
kontoaan omalle traditiolleen keskeisessä pyhässä paikassa. (Chippindale 1983, 164–165; Ur-
ban ja Schortman 2012, 170.)

AOD:n vuonna 1905 järjestämä näyttävä initiaatorituaali osoittaa, etteivät Sir Edmundin kiis-
tanalaiset toimenpiteet sulkeneet druideja täysin Stonehengen ulkopuolelle. Kun monumentti
omistajavaihdoksen jälkeen lahjoitettiin valtiolle vuonna 1918, näkemyserot kuitenkin kärjisi-
tyivät entisestään. Druidien pyrkimykset pidentää kesäpäivänseisauksen aikaan vietettävien
seremonioidensa kestoja sekä saada lupa haudata jäsentensä tuhkat Stonehengeen kariutuivat
toistuvasti monumentin hallinnoinnista vastaavien tahojen vastustukseen, ja lopulta järjestöt
vetäytyivät paikalta kokonaan useiksi vuosiksi vastalauseena toimintansa rajoittamiselle. (Ks.
esim. Hutton 2009, 356–360.)

Druidiveljeskuntien näkemys erityisoikeudestaan monumentin käyttöön perustui vuosisatojen
aikana vakiintuneelle ajatukselle tradition historiallisesta jatkuvuudesta. Tämän myyttisen his-
toriakäsityksen merkittävimmiksi haastajiksi nousivat 1900-luvun alkupuolella arkeologit, joi-
den valtion toimeksiannosta tekemät kaivaukset vahvistivat Stonehengen esihistoriallisen al-
kuperän yhä kiistattomammin. Stonehengen ja muiden megalittien ajoittaminen neoliittiselle
kaudelle noin pari tuhatta vuotta ennen ajanlaskun alkua kyseenalaisti kaikki teoriat, joiden

mukaan antiikin kirjoittajien kuvauksissa esiintyvät druidit olisivat olleet osallisina monumentin pystyttämiseksi. (Urban & Schortman 2012, 152–158.) Samanaikaisesti myös historiallisia druideja koskevan tutkimustiedon lisääntyminen asetti antikvaarien luoman romanttisen kuvan druidien opin ja uskonnonharjoituksen luonteesta uuteen valoon. (Piggott 1991, 190–191; vrt. Hutton 2009, 399–403.)¹³

Stonehengen liitettyjen historiatalukintojen kontekstissa 1900-luvun ensimmäisiä vuosikymmeniä voidaan pitää eräänlaisena käännekohtana, jolloin sekä valtionhallinnon että tiedeyhteisön erilaiset intressit alkoivat yhä voimakkaammin ohjata monumentin menneisyyttä ja tulevaisuutta määrittäviä diskursseja (esim. Bender 1995, 264–269). Monet druidijärjestöt reagoivat arkeologien tuottamaan tutkimustietoon kehittämällä omia näkemyksiään yhä esoteerisempaan suuntaan, mikä osaltaan korosti ristiriitaa virallisen tieteellisen narratiivin ja druidien esittämien käsitysten välillä. Median ja laajan yleisön silmissä druidien pyrkimykset pitää kiinni oikeudesta omaan 'temppeliinsä' herättivät sekä ymmärtäväistä sympatiaa että huvittunutta ivaa, mutta historiallisesti varteenotettavana selitysmallina teoria menetti asemansa pysyvästi. (Hutton 2009, 379–387; vrt. Macdonald 2013, 119–120.)

1900-luvun jälkipuoliskon poliittinen ja yhteiskunnallinen liikehdintä toi Stonehengen myös uudenlaisia ryhmiä, joiden kokoontumiset ja toiminta monumentin ympäristössä tuottivat viranomaisille huomattavasti enemmän päänvaivaa kuin druidijärjestöt olivat edes aktiivisimmillaan kyenneet aiheuttamaan. 1960–70-lukujen vaihtoehtokulttuurin myötävaikutuksella kesäpäivänseisauksen ympärille keskittyneistä epämuodollisista kokoontumisista kasvoi vähitellen jopa sadan tuhannen kävijän vuosittainen festivaali (Stonehenge Free Festival), jonka erilaiset lieveilmiöt kärjistyivät vuonna 1985 yhteenottoon poliisin ja festivaaliin matkalla olleiden New Age -kiertolaisten välillä. Stonehengen hallinnoinnista vastaava English Heritage halusi estää festivaalikävijöiden pääsyn alueelle vedoten monumentille edellisenä vuonna aiheutuneisiin mittaviin tuhoihin, mutta tästä huolimatta ryhmä yritti raivata tiensä poliisin asettamien tiesulkujen läpi. Battle of the beanfield -nimellä tunnetussa yhteenotossa pidätettiin yli 500 ihmistä ja lukuisia joutui sairaalahoitoon, mikä vahvisti päätöstä rajoittaa pääsyä myös tulevaisuudessa. (Hutton 2009, 409–410.)

Poliisin ja English Heritagen toiminta konfliktissa lisäsi vastakkainasettelua marginaalisten sosiaalisten ryhmien ja viranomaisten välillä tavalla, joka synnytti laajemman yhteiskunnallisen keskustelun siitä, kenelle Stonehenge 'kuuluu' (Bender 1995; Cusack 2012). Jos yhteiseen kulttuuriperintöön kuuluvan monumentin suojele merkitsi, että sitä sai lähestyä vain virallisten tahojen asettamilla tai turismin taloudellisten intressien määrittämällä reunaehdoilla, kenen historiaa ja perintöä suojelulla silloin säilytettiin ja kenellä oli oikeus päästä siitä osalliseksi? Monet niistä druidijärjestöistä, jotka vielä olivat jatkaneet seremonioitaan Stonehengessä, tulkitsivat viranomaisten kanssa jatkuneet selkkaukset merkkinä siitä, ettei heidänkään läsnäolonsa ollut enää tervetullutta. Kun kesäpäivänseisauksen kokoontumiset avattiin jälleen kaikelle yleisölle vuonna 2000, valtaosa järjestöistä oli jo siirtänyt seremoniansa toiseen ajankohtaan tai kokonaan toiseen paikkaan (Hutton 2009, 410).

Perinteisten druidiveljeskuntien vetäytyminen Stonehengestä sekä pääsyräjoitusten poistaminen on aloittanut jälleen uuden luvun monumentin ja druidien yhteisessä historiassa. Kesäpäi-

¹³ Hutton suhtautuu hyvin kriittisesti Piggottin rooliin druideja koskevien käsitysten muovaamisessa ja katsoo, että Piggottin ensisijaisena pyrkimyksenä oli esittää moderni druidismi kokonaisuudessaan negatiivisessa valossa.

vänseisaukseen liittyviä rituaaleja toimittavat nyt pääasiallisesti esihistoriallisista kulttuureista ja alkuperäiskansojen uskontoperinteistä eklektisesti ammentavat uuspakanalliset druidit, joille Stonehengen ja muiden megalittisten monumenttien 'pyhyys' ei määrity yksinomaan menneisyyden, vaan ennen kaikkea tässä hetkessä koetun esi-isien läsnäolon ja paikkaan liitetyn 'maan energian' kautta (esim. Cusack 2012). Vaikka julkisessa keskustelussa uuspakanoiden tulkinnat esitetään usein negatiivisessa valossa osana laajempaa 'pseudoarkeologiaksi' nimettyä ilmiötä (ks. Chippindale 1983, 237–267), esimerkiksi Ethan Doyle White (2016) on todennut, että uuspakanoiden megalitteihin liittämä kokemus 'pyhästä' ei lopulta ole erotettavissa niistä 'sekulaarin pyhän' tai erityislaatuisuuden merkityksistä, joita monumenteille annetaan virallisten tahojen ylläpitämissä kulttuuriperintödiskursseissa. Erilaisista lähtökohdistaan huolimatta nämä näennäisen ristiriitaiset lähestymistavat voivat toimia myös yhteistyön perustana ja siten edesauttaa molempien ryhmittymien yhteistä tavoitetta taata monumenttien säilyvyys 'muistin paikkoina' myös tuleville sukupolville.

Kuva 5: Druideja Stonehengessä vuonna 2007.

Lopuksi

Every age has the Stonehenge it deserves – or desires (Hawkes 1967, 174).

Cornelius Holtorf (1996, 125) on luonnehtinut kulttuurista muistia menneisyydeksi, jonka yhteisö luo itselleen tietyssä paikassa ja tilanteessa. Sosiaalisen vuorovaikutuksen dynaamisissa prosesseissa jatkuvasti rakentuvan muistamisen avulla yhteisöt säilyttävät tietoa menneistä ta-

pahtumista, mutta myös aktiivisesti tuottavat menneisyyttä uudelleen nykyhetken ja tulevaisuuden tarpeisiin (Smith 2006; Macdonald 2013). Eletyssä ympäristössä kulttuurinen muisti ei toimi yksinomaan kuvitteellisella tai käsitteellisellä tasolla, vaan kiinnittyy erilaisiin menneisyyden läsnäolon jälkiin ja jäänteisiin – rakennuksissa, monumenteissa, muistomerkeissä ja maisemassa (Knapp & Ashmore 1999; Kolen 2009). Näihin ’muistin paikkoihin’ liitetyissä tulkinnoissa kollektiivista historiakulttuuria jäsentävät symbolisen merkityksenannon tavat tulevat konkreettisesti näkyviksi.

Arkeologiset tutkimukset Stonehengessä ja sen ympäristössä ovat osoittaneet paikan olleen jollain tavalla merkityksellinen vuosituhansien ajan. Vaikka keskiajalta alkaen säilyneet kirjalliset lähteet kattavat vain lyhyen jakson monumentin historiasta, nämä myöhemmät tulkinnat asettuvat osaksi samaa jatkumoa, jolla eri yhteisöt ovat aikojen kuluessa käyttäneet Stonehengeä oman identiteettinsä rakennusaineina. Keskiajan historioitsijoille kuten 1600–1700-luvun antikvaareillekin Stonehenge näyttäytyi muistumana menneisyydestä, jonka merkitystä määrittivät ennen kaikkea myyttisen alkuajan kristilliseen perintöön johdetut juuret sekä ajatus kansakunnan kulttuurisesta yhtenäisyydestä. 1700-luvulla syntyneet veljeskunnat toivat druidit osaksi brittiläistä yhteiskuntaa korostamalla romanttisen idealismin värittämää kuvaa druideista ikiaikaisen viisauden ja filosofisen tiedon vaalijoina. Järjestöjen esoteerisen ideologian liittäminen kansallisomaisuutena pidettyyn monumenttiin ei kuitenkaan onnistunut ongelmattomasti. 1900-luvun yhteiskunnallisessa ja poliittisessa tilanteessa tapahtuneiden muutosten myötä druidien oli yhä vaikeampaa säilyttää symbolinen arvonsa Britannian yhteisen kulttuuriperinnön vaalijoina. Tämä jännitteisenä jatkunut suhde druidien edustamien marginaalisten intressiryhmien sekä monumentin tutkimuksesta ja ylläpidosta vastaavien tahojen välillä heijastuu tänä päivänä erityisesti ajankohtaiseen kysymykseen siitä, mitä tulkintoja menneisyydestä ylipäätään pidetään hyväksyttävänä ja kenellä on oikeus tulla näissä keskusteluissa kuulluksi.

Kulttuurisen muistin kehyksessä historiallisen lähdeaineiston tarkastelu tarjoaa yhden näkökulman siihen, miksi ajatus Stonehengestä druidien ’temppelinä’ on osoittautunut elinvoimaiseksi siinä missä esimerkiksi roomalaiset, foinikialaiset, jättiläiset ja viikingit ovat jääneet kuriositeetteina osaksi Stonehengen historiaa. Näiden lähteiden välityksellä muodostuva narratiivi on kuitenkin vain yksi lukemattomista kertomuksista, jota monumenttiin liitettyjen mielikuvien, tulkintojen ja arvojen pohjalta olisi mahdollista kirjoittaa. Niin kauan kun jokin yhteisö kokee monumentin jollain tavalla omakseen, se tulee saamaan yhä uusia merkityksiä, joiden varaan myös kollektiivisen historiatietoisuuden jatkuvuus rakentuu.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Anonymous (tr.)

1830 The Wonders of the Island of Britain. *The Cambrian Quarterly Magazine and Celtic Repository*, vol. II: 60–63.

Arnold, Thomas (ed.)

1879 *Henrici archidiaconi huntendunensis Historia Anglorum*. London: Longman & Co.

Borlase, William

1769 *Antiquities, Historical and Monumental, of the Country of Cornwall*. London: W. Boyer and J. Nichols.

Forester, Thomas (ed. & tr.)

1853 *The Chronicle of Henry of Huntingdon*. London: Henry G. Bohn.

Jones, Inigo

1725 [1655] *The Most Notable Antiquity of Great Britain, Vulgarly Called Stone-Heng, on Salisbury Plain. Restored by Inigo Jones Esquire, Architect Generall to the Late King. To which are added, the Chorea gigantum, or Stone-Heng restored to the Danes, by Doctor Charleton; and Mr. Webb's Vindication of Stone-Heng restored, in answer to Dr. Charleton's reflections; with observations upon the orders and rules of architecture in use among the ancient Romans. Before the whole are prefixed, certain memoirs relating to the life of Inigo Jones; with his effigies, engrav'd by Hollar; as also Dr. Charleton's, by P. Lombart; and four new views of Stone-Heng, in its present situation: with above twenty other copper-plates, and a compleat index to the entire collection*. London.

Rowlands, Henry

1766 *Mona Antiqua Restaurata. An Archæological Discourse on the Antiquities, Natural and Historical, of the Isle of Anglesey, the Ancient Seat of the British Druids*. London: J. Knox.

Schultz, Albert (ed.)

1854 *Gottfried's von Monmouth Historia Regum Britanniae, mit literar-historischer Einleitung und ausführlichen Anmerkungen*. Halle: Eduard Anton.

Stukeley, William

1740 *Stonehenge: A Temple Restor'd to the British Druids*. London.

Thompson, Aaron (tr.)

1999 *Geoffrey of Monmouth: History of the Kings of Britain*. Cambridge, Ontario: In Parentheses Publications.

Toland, John

1726 *A Collection of Several Pieces of Mr. John Toland, now First Publish'd from his Original Manuscripts: with Some Memoirs of his Life and Writings*. Vol. 1. London: J. Peele.

Kirjallisuus

Almond, Philip C.

2000 Druids, Patriarchs, and the Primordial Religion. *Journal of Contemporary Religion* 15/3: 379–394.

<https://doi.org/10.1080/713676042>

Assmann, Jan

2006 *Religion and Cultural Memory*. Stanford: Stanford University Press.

Bender, Barbara

1995 [1993] Stonehenge – Contested Landscapes (Medieval to Present-Day). – Barbara Bender (toim.), *Landscape: Politics and Perspectives*, 245–280. Oxford: Berg Publishers.

Chippindale, Christopher

1983 *Stonehenge Complete*. London: Thames and Hudson.

Cresswell, Tim

1996 *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

Cusack, Carole M.

2012 Charmed Circle: Stonehenge, Modern Paganism, and Alternative Archeology. *Numen* 59: 138–155.

<https://doi.org/10.1163/156852712X630752>

Díaz-Andreu, Margarita & Timothy Champion

2014 (toim.) *Nationalism and Archaeology in Europe*. Hoboken: Taylor and Francis.

Dietler, Michael

1998 A Tale of Three Sites: The Monumentalisation of Celtic Oppida and the Politics of Collective Memory and Identity. *World Archaeology* 30: 72–89.

<https://doi.org/10.1080/00438243.1998.9980398>

Dumville, David N.

1975–1976 ‘Nennius’ and the Historia Brittonum. *Studia Celtica* 10–11: 78–95.

Graham, Brian & Peter Howard

2008 (toim.) *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Aldershot: Ashgate.

Grinsell, L.V.

1976 The Legendary History and Folklore of Stonehenge. *Folklore* 87/1: 5–20.

Halbwachs, Maurice

1980 *The Collective Memory*. New York: Harper & Row.

Harvey, David C.

2008 The History of Heritage. – Brian Graham & Peter Howard (toim.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, 19–36. Aldershot: Ashgate.

Harvey, David C.

2003 ‘National’ Identities and the Politics of Ancient Heritage: Continuity and Change at Ancient Monuments in Britain and Ireland, c. 1675–1850. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 28/4: 473–487.

<https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.2003.00105.x>

Hawkes, Jacquetta

1967 God in the Machine. *Antiquity* 41/163: 174–180.

Haycock, David

1999 'A Small Journey into the Country': William Stukeley and the Formal Landscapes of Stonehenge and Avebury. – Martin Myrone & Lucy Peltz (toim.), *Producing the Past: Aspects of Antiquarian Culture and Practice 1700–1850*, 67–82. Aldershot: Ashgate.

Holtorf, Cornelius J.

1996 Towards a Chronology of Megaliths: Understanding Monumental Time and Cultural Memory. *Journal of European Archaeology* 4/1: 119–152.

<https://doi.org/10.1179/096576696800688051>

Hutton, Ronald

2007 *The Druids*. London: Continuum.

Hutton, Ronald

2009 *Blood and Mistletoe: The History of the Druids in Britain*. New Haven and London: Yale University Press.

Kolen, Jan

2009 The 'Anthropologization' of Archaeological Heritage. *Archaeological Dialogues* 16/2: 209–225.

<https://doi.org/10.1017/S138020380999016X>

Macdonald, Sarah

2013 *Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today*. London: Routledge.

McDowell, Sara

2008 Heritage, Memory and Identity. – Brian Graham & Peter Howard (toim.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, 37–54. Aldershot: Ashgate.

Myrone, Martin & Lucy Peltz

1999 (toim.) *Producing the Past: Aspects of Antiquarian Culture and Practice 1700–1850*. Aldershot: Ashgate.

Nora, Pierre

1989 Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations* 26: 7–24.

<https://doi.org/10.1525/rep.1989.26.1.99p0274v>

Olson, Elizabeth, Peter Hopkins & Lily Kong

2013 Introduction – Religion and Place: Landscape, Politics, and Piety. – Peter Hopkins et al. (toim.), *Religion and Place: Landscape, Politics, and Piety*, 1–20. New York: Springer.

Olwig, Kenneth R.

2008 'Natural' Landscapes in the Representation of National Identity. – Brian Graham & Peter Howard (toim.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, 73–88. Aldershot: Ashgate.

Parker Pearson, Mike, Richard Bevins, Rob Ixer, Joshua Pollard, Colin Richards, Kate Welham, Ben Chan, Kevan Edinborough, Derek Hamilton, Richard Macphail, Duncan Schlee, Jean-Luc Schwenninger, Ellen Simmons & Martin Smith

2015 Craig Rhos-y-felin: A Welsh Bluestone Megalith Quarry for Stonehenge. *Antiquity* 89/348: 1331–1352.

<https://doi.org/10.15184/aqy.2015.177>

Peltz, Lucy & Martin Myrone

1999 “Mine are the Subjects Rejected by the Historian”: Antiquarianism, History, and the Making of Modern Culture. – Martin Myrone & Lucy Peltz (toim.), *Producing the Past: Aspects of Antiquarian Culture and Practice 1700–1850*, 1–13. Aldershot: Ashgate.

Piggott, Stuart

1991 [1968] *The Druids*. London: Thames and Hudson.

Piggott, Stuart

1989 *Ancient Britons and the Antiquarian Imagination: Ideas from the Renaissance to the Regency*. London: Thames and Hudson.

Robb, John G.

1998 The ‘Ritual Landscape’ Concept in Archaeology: A Heritage Construction. *Landscape Research* 23/2: 159–174.

<https://doi.org/10.1080/01426399808706533>

Sakaranaho, Tuula

2011 Religion and Social Memory. *Temenos* 47/2: 135–158.

Sjöblom, Tom

2006 *Druidit: Tietäjiä, pappeja ja samaaneja*. Tietolipas 200. Helsinki: SKS.

Smith, Laurajane

2006 *Uses of Heritage*. London: Routledge.

Urban, Patricia & Edward Schortman

2012 *Archaeological Theory in Practice*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.

Vine, Angus

2010 *In Defiance of Time: Antiquarian Writing in Early Modern England*. Oxford: Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199566198.001.0001>

White, Ethan Doyle

2016 Old Stones, New Rites: Contemporary Pagan Interactions with the Medway Megaliths. *Material Religion* 12/3: 346–372.

<https://doi.org/10.1080/17432200.2016.1192152>

Internet-lähteet

Crystal Age

2018 Preseli Bluestone. <http://www.crystalage.com/online_store/stone_type/preseli-blue-stone.cfm> [Viitattu 25.4.2018.]

Kuvaluettelo

Kuva 1: Merlin pystyttämässä Stonehengeä, British Library MS Egerton 3028, 1300-luku
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=merlin+stonehenge&title=Special:Search&go=Go&searchToken=1i2x3yys77trlyi97ub6t23pd#/media/File:BLEgerton3028Fol30rStonehenge.jpg>

Kuva 2: Inigo Jonesin laatima piirustus alkuperäisen Stonehengen mittasuhteista (Jones 1725, kuva 40)
<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/DLDecArts/DLDecArts-idx?type=turn&entity=DLDecArts.StoneHeng.p0060&id=DLDecArts.StoneHeng&isize=>

Kuva 3: Dolmen käytävähauta, Pembrokeshire, Wales
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pentre_Ifan_-_neolithic_dolmen_-_Wales-1June2009.jpg

Kuva 4: William Stukeleyn omakuva druidi Chyndonaxina (Stukeley 1740, Preface)
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:ABritishDruid.png>

Kuva 5: Druideja Stonehengessä vuonna 2007
[https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=druids+stonehenge&title=Special:Search&go=Go&searchToken=ek0ug6dj0azj1uztp5jpqsxr1#/media/File:Druids_celebrating_at_Stonehenge_\(0\).png](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=druids+stonehenge&title=Special:Search&go=Go&searchToken=ek0ug6dj0azj1uztp5jpqsxr1#/media/File:Druids_celebrating_at_Stonehenge_(0).png)